

Raili Kauppi

10.4.1920 — 1.8.1995

Tampereen yliopiston filosofian emeritaprofessori Raili Kaupin muistoa kunnioittaakseen *niin & näin* julkaisee hänen kirjoituksensa *Tuokio Elysiönissa eli keskustelua sivistyksestä*. Kauppi nimitettiin Tampereen yliopiston filosofian professorin virkaan vuonna 1969, josta hän jäi eläkkeelle vuonna 1985. Kauppi on suomalaisen yliopistolaitoksen historian ensimmäinen ja yhä vieläkin ainoa naispuolinen professori filosofiassa. Kirjastoalalta filosofiaan tulleen Kaupin Leibnizin logiikkaa käsittelevät tutkimukset (mm. väitöskirja *Über die Leibnizsche Logik. Mit besonderer Berücksichtigung des Problems der Intension und der Extension*. Acta Philosophia Fennica XII, Helsinki 1960) ovat Leibniz-tutkimuksen kansainvälisiä standardeja. Kuten *Tuokio Elysiönissakin* osoittaa, myös kulttuurin ja sivistyksen kysymykset olivat Kaupin sydäntä lähellä. Tamperelaiset filosofian harrastajat muistavat Raili Kaupin myös hänen pitkään johtamistaan kaupunginkirjaston *Filosofian illoista*.

Toimitus

TUOKIO ELYSIONISSA eli keskustelua sivistyksestä

Seuraava keskustelu tapahtuu Varjojen valtakunnassa, Elysiönissa tai Paratiisissa, kuinka vain haluamme sitä nimittää. Siinä esiintyy kolme varjoa. Ensiksi tavallinen nuori mies, "mies kadulta", jonka tapaturma juuri on temmannut työn äärestä. Hän istuu hyvin masentuneena taivaallisella puistonpenkillä, keskellä niittyä, jolla kukkii asfodelosliljoja. Toiseksi ikuinen totuuden etsijä, viisas Sokrates. Kolmanneksi arvokas ja oppinut kulttuurifilosoofi, jonka loistavalla tyyllillä kirjoitetut teokset herättävät hämmäntävän vaikutelman.

SOKRATES Terve, nuori mies. Katseletpa taivaalle kautta Zeun kuin näkisit sen ensi kerran.

MIES Ensi kerran minä taivaan näenkin. Mutta jos katselen sitä, se ei johdu vain siitä, että ihmettelen sen kirkkautta. Olen katsellut sitä koko aamun. Tuntuu hiukan oudolta joutua näin äkkiä Paratiisiin. Minä en oikein tiedä mitä tekisin täällä.

SOKRATES Siinäpä on probleema, jota en koskaan ole joutunut pohtimaan, vaikka olenkin joutunut tekemisiin hyvin monenlaisien kysymysten kanssa. En tosiaankaan oikein ymmärrä sitä. Mutta pulmahan voi johtua siitä, että et vielä ole oikein tottunut täkäläisiin olosuhteisiin. Ruumiimme tosin on varjo täällä varjojen valtakunnassa, mutta henki on paljon virkeämpi kuin mitä se oli aineelliseen ruumiiseen sidottuna.

MIES Sehän se juuri minua huolestuttikin, sillä minä olen ruumiillisen työn tekijä. En ole koskaan tottunut tekemään henkistä työtä.

SOKRATES Voi hyvä mies, emme me työtä tee täällä Elysiönissa.

MIES Eikö ollenkaan?

SOKRATES Merkillinen mies. Tuntuu siltä kuin sekin huolestuttaisi sinua.

MIES Kyllä minä mielelläni pidän vapaapäivän ja toisenkin, mutta iankaikkisen vapaapäivän ajattelemisen tuntuu sentään ylivoimaiselta.

SOKRATES Tosiaan käsittämätöntä. Minun ei koskaan maan päälläkään tarvinnut tehdä työtä. Minulla oli sen verran varoja, että voin niillä elää vaatimattomasti. Xantippa tosin sitä toisinaan valitti. Mutta sain käyttäen aikani viisauden etsimiseen, ja niin olen

tehnyt täälläkin. Ehkäpä siinä jäin jotakin vaille. Jos ihminen rakastaa työtä, niin täytyy kai siinä olla jotakin arvokasta.

MIES En minä nyt voi sanoa rakastaneeni työtä. Mutta jollei työtä ole, syntyy vapaa-aikojen probleema. Juuri äskettäin luin lehdestä, että tulevaisuudessa, kun kaikki työ suoritetaan atomivoimalla, vapaa-aikojen probleema tulee olemaan ihmiskunnan tärkein kysymys.

SOKRATES Ihmeellinen on tämä atomivoima, jos sen avulla voidaan ratkaista kaikki muut kysymykset, niin ettei ihmiselle jää jäljelle muuta kuin tämä yksi. Sillä niin kauan kuin minulla on ratkaisemattomia kysymyksiä, ei minulla kait ole syytä ryhtyä pohtimaan, miten vapaa-aikani käyttäisin. Mutta onko siis jo ratkaistu kysymys, eikö myöskin tätä kysymystä voitaisi ratkaista atomivoiman avulla?

MIES En ymmärrä, taidat pilkata minua. Mutta kaiken, minkä sanoin olen lukenut painetusta sanasta. Niin että kyllä se on niin. Ja silloin aloin ajatella sitä, mitä minulle lapsena opetettiin, että työn ilo on luotettavin ilo ja että ihmisen elämä on työtä. Ei silti, en minä työstäni niin kovasti ole iloinut, mutta jotakin sellaista täytyy kai elämässä olla. Muuten menee mies rappiolle. Sen minä olen monta kertaa nähnyt.

KULTTUURIFILOSOOFI Huomaa, Sokrates. Tätä samaa minäkin olen aina sanonut. Tämä Tuonelassa vietetty elämä kantaa degeneraation leimaa. Se on älyllistä herkuttelua, hengen juhlaa parhaissa tapauksissa, mutta sen kukissa on turmioontuomittu dekadenssikulttuurin tuoksu. Se elämä, mitä tämä nuorukainen on viettänyt, oli luonnollisempaa ja aidompaa. Se saattoi epäilemättä olla kovaa ja ankaraa. Mutta vain kovuus karkaisee ihmistä, tekee hänestä elinkelpoisen, ja voimakas, turmeltumaton ihminen on terveen sivistysmuodon perusta, sen kivijalka, jolle kaikki rakentuu.

SOKRATES Kerro siis minulle nuori mies, elämästäsi Maapallolla. Minulla on se käsitys, että sivistys on jotakin, jota ihmisen kannattaa pitää mitä suurimmassa arvossa. Nyt minulla on korvaamaton tilaisuus oppia jotakin terveestä sivistyksestä.

MIES Enhän minä sellaisesta mitään osaa kertoa. Vaikka oli minulla kyllä sähköalalla melko hyvä ammattisivistys, vaikka

itse sanonkin.

SOKRATES Sekin on varmaan hyvä asia, mutta vain ammattimiehelle. Eikä se silloin voi olla todellista sivistystä, sillä käsitykseni mukaan sivistys on jotakin, joka on arvokasta jokaiselle ihmiselle. Ja siksi on sitä hämmästyttävämpää, että siitä on niin monia erilaisia käsityksiä. Tästä sivistyksestä haluaisin sinulta kuulla.

MIES En minä siitä mitään tiedä. En minä kuulunut sivistyneistöön.

KULTTUURIFILOSOOFI Tämä vastaus osoittaa, kuinka terveellä pohjalla tuo länsimainen kulttuuri on, jota usein pidetään iän ja sairauksien jäytämänä. Sivistyksen ylituotanto johtaa väijäämätömällä johdonmukaisuudella velttouteen ja työn halveksimiseen ja sitä tietä katastrofiin. Kulttuuri voi kuten katedraalinhuippu kohota huimaavan korkeaan hienostukseen, mutta me tarvitsemme kivijalan, joka pystyy kannattamaan tuota taivaita tavoittelevaa pyrkimystä. On arveluttavaa, on turmiollista, jos suuret joukot alkavat tavoitella sivistystä. Nämä ihanat goottilaiset huiput tulevat romahtamaan.

SOKRATES Minä olen vain vaatimaton totuudenetsijä. En halua enkä voi väittää omistavani tietoa. Kysyn vain, pitääkö puheesi kaikissa tapauksissa paikkansa. Tapasin kerran viisaan varjon, jonka nimi oli Spinoza. Hän sanoi, ettei mikään järjestä johtuva halu vie koskaan liiallisuuksiin. Ja halu sivistykseen on luullakseni järjestä johtuva. Hän oli myös maan päällä ollessaan ollut ahkera mies, ammatiltaan lasinhioja, mutta en huomannut hänen koskaan halveksivan työtään, nimittäin elinkeinona, vaikka olikin sangen oppinut.

MIES Minä tapasin myös kerran työmaalla yhden miehen, joka oli paljon lukenut ja minusta oikein viisaskin monissa asioissa. Siksi minusta oli kummallista, ettei hän koskaan pyrkinyt parempiin töihin. Mutta kun sitä kerran ihmettelin, sanoi hän vain, että kyllä sitä tässä maailmassa tarvitaan sekatyöläisiäkin.

SOKRATES Näyttää siis siltä, sinä kaunopuheinen mies, ettei kaikissa tapauksissa ole niin kuin olet sanonut. Sillä on viisaita ja oppineita miehiä, joita sen perusteella tahtoisin kutsua sivistyneiksi, jotka sivistyksestään huolimatta tekevät työtä, vieläpä ruumiillista työtä tai käsityötä. Heistä en siis, ajatellen äskeitä vastaustasi, voi sanoa, kuuluvatko he katedraalin kivijalkaan vai huipulle. Sano siis tarkoititko, että puheesi piti paikkansa kaikista ihmisistä vai ehkä vain monista ihmisistä?

KULTTUURIFILOSOOFI On mahdotonta ja järjetöntä käydä läpi jokaista yksityistapausta. On olemassa jumalallinen kipinä, yksilöllisyys, joka särkee jokaisen systeemin rajat, ja itse asiassa se antaa historialle sen suurimman viehätysten. Mutta yksilöllisyys on ristiriidassa lainalaisuuden kanssa, sen huomioon ottaminen häiritsee suurten, yleisten piirteiden näkemistä. Siksi uskallan näkemykseni mukaan puhua yleisesti ja sanoa, että ylisivistys johtaa perikatoon.

SOKRATES Tarkoitatko ylisivistyksellä sivistyksen liian suurta määrää vai sen liian laajaa leviämistä?

KULTTUURIFILOSOOFI Kumpikin on tuhoisa. Yksilö, joka huipulle nousten unohtaa juurensa, on tuomittu, ja jos kaikki kohoavat huipulle, kaatuu koko rakennus kuin juureton puu.

SOKRATES Jos niin on, silloin on tosi sivistys tosiaan kerrassaan vaarallista, ja joka ei ole varma kyvystään noudattaa sen suhteen kohtuutta, hänen olisi varmaan parasta kokonaan kieltäytyä siitä, kuten sen, joka ei osaa noudattaaen kohtuutta viinin juomisessa, on viisainta olla kokonaan viiniä juomatta. Mutta sinä itse, sinä olet tosiaan rohkea mies, sillä mikäli ymmärrän, olet pelkäämättä antautunut hankkimaan sivistystä. Sillä ethän voi ennakoita tietää, kykenetkö pysymään kohtuudessa ja niin sinua uhkaa perikadon vaara.

KULTTUURIFILOSOOFI En epäile sanoessani, että olen saanut korkeimman mahdollisen sivistyksen. Mutta naurettavaa olisi minulle puhua siitä luopumisesta. Minulla on asema ja virka, joka velvoittaa. Minun on ylläpidettävä traditioita.

SOKRATES Mutta täällä ElySIONISSA ei sinulla ole mitään virkaa eikä myöskään ylläpidettäviä traditioita. Etkö täällä halua luopua siitä, mikä ei enää ole välttämätöntä ja joka saattaa johtaa turmioon.

KULTTUURIFILOSOOFI Mitä, vaaditko minua luopumaan ihmishengen ylevimmistä nautinnoista?

SOKRATES En minä sinulta mitään vaadi, kyselen vain, eikä kysy-

mykseni koskenut muuta kuin sellaista, mistä haluat toistenkin luopuvan, vieläpä asian turmiollisuuden vuoksi. Mutta sanomastasi ilmenee, että sivistys, vaikka sitä olisikin enemmän kuin on tarpeen, ei ole aina pahasta, koskapa puhut hengen ylevimmistä nautinnoista. Ja siltä on minusta itsestänikin tuntunut. Voimme siis päättää, että sivistys on hyvää ihmiselle, ja jos se on sitä kelle hyvänsä, on se sitä kaikille. Ja eihän ihminen voi edes tietää, onko jokin asia hänelle hyvää vai pahaa, ellei hän jotakin tästä asiasta tiedä. Jokaisen olisi siis saatava riittävästi tietoja voidakseen ainakin ratkaista, onko se hänelle hyvää vai pahaa. Ja emmehan voi sivistyksen leviämistäkään tietää, onko se turmiollista vai ei, ellemmme koskaan ole nähneet sen todella laajalle leviävän.

KULTTUURIFILOSOOFI Mutta hyvä Sokrates! Miksi antaisimme moisen onnettomuuden tapahtua, lukuisista yksityisistä tapauksista näemme sivistyksen olevan vaarallista!

SOKRATES Soisinpä, että voisit näyttää minulle ne tapaukset. Mutta vaikkapa näyttäisitkin, et kai tee päätelmiä niiden perusteella. Sillä juuri äsken sanoit, että yksilöllinen on ristiriidassa lainalaisuuksien kanssa ja se on sen vuoksi jätettävä huomioon ottamatta, jotta näkisi kehitystä ohjaavat lait.

KULTTUURIFILOSOOFI Alan epäillä, että ne ovat oikeassa, jotka lukevat sinut sofisteihin, saivartelijoihin, hiuksenhaljoihin. Ja kuitenkin olen kirjoittanut sinusta paljon tunnustusta saaneen tutkielman, jossa osoitettiin, kuinka huimaavasti henkisessä suuruudessa kohoat heidän yläpuolelleen. Puheestasihan näkyy, ettei sinulla edes ole oikeata käsitystä sivistyksestä, kun milloin puhut tiedosta, milloin sivistyksestä. Eiväthän ne ole sama asia, eivät edes välttämättä kuulu yhteen. Sivistys on jotakin subliimia, jotakin, joka kohoaa tiedon yläpuolelle.

SOKRATES Olet tosiaan oikeassa, olemme koko ajan puhuneet asiasta määrittelemättä sitä. Meidän on luonnollisesti heti korjattava virheemme. Sillä olenpa, kautta Zeun, aina pitänyt tietoa sivistykseen kuuluvana, mutta mitä sivistys täydellisesti määriteltynä on, sitä en tiedä, eikä kukaan ole vielä osannut sitä minulle sanoa. Mutta sattuipa onni, kun tapasin sinut, joka tunnut asian tuntevan. Kerro se minulle nopeasti, sinä mainio mies.

KULTTUURIFILOSOOFI Sinä ivaat minua, Sokrates, vai haluatko hokoutella minut lausumaan ajatukseni vain kääntääksesi ne taas nuriniskoin? Mutta olkoon, sinä olet kulttuurihistoriallisesti huomattava henkilö, enkä halua loukata sinua. Sivistys on ihmishengen luomus ja yhtä monimuotoinen kuin tämä henki. Me ymmärrämme sen, mutta emme voi puristaa sitä kaavoihin emmekä määritelmien kahleisiin, kuten on mahdollista kuolleen aineen suhteen. Se on hengen vapaata lentoa ja kuitenkin syvien tutkimattomien lakien sitomaa, se on.

SOKRATES Suo anteeksi, että keskeytän. Sinä puhut kauniita sanoja, mutta etpä sinäkään anna vastausta kysymykseeni. Mutta sinä, nuori mies, puhupa sinäkin välillä ja sano minulle, millainen sinusta sivistynyt ihminen on?

MIES En minä oikeastaan sivistyneistöä tuntenut. Ainoa tuttavani, jota voisin sanoa sivistyneeksi, oli tuo sekatyöläinen, josta äsken mainitsin. Hän luki tieteellisiä ja filosoofisia kirjoja. Minä pidin häntä sivistyneenä, sillä hän rakasti kirjojaan ja osasi puhua niistä viisaasti ja halusi oppia aina enemmän.

SOKRATES Luulen, että hän oli oivallinen mies. Myös minä haluan aina oppia enemmän, vaikka en ehkä voikaan ratkaista, olenko sivistynyt vai en, ennen kuin voin sanoa, mitä sivistys on. Luulen kuitenkin, että tämän tiedon tavoittelemisen kuuluu sivistykseen, kuten myös hyveen tavoittelemisen, sillä mitään parempaa ja korkeampaa en ihmiselle tiedä. Mitä täydellisen tiedon, hyveen ja kauneuden omistamiseen tulee, en tiedä, onko se ihmisen saavutettavissa, enkä siksi halua ottaa sitä sivistyksen mittapuuksi. En voi muuta kuin koettaa selvittää itselleni näitä asioita, sillä sielussani asuu hellittämätön halu päästä niistä perille, eikä mikään tuota minulle suurempaa nautintoa. Luulen, että niin on kaikkien ihmisten laita ja jos he tuntevat itsensä, myöntävät sen. Siinä on ratkaistu myös sinun probleemas, nuori mies. Kun opit tuntemaan itsesi ja tulet tietoiseksi siitä, mitä todella haluat, ei sinulla voi olla ihanampaa paikkaa kuin ElySION. Tule mukaani, keskustelkaamme ja kyseleämme, jotta saisimme selvitystä kysymyksiimme ja oppisimme viisautta.